

## CORNEL REGMAN – POST-WAR LITERARY CRITIC AND HISTORIAN

**Florina Moldovan-Lircă, PhD, "Petru Maior" University of Tîrgu-Mureș**

*Abstract: Cornel Regman is today considered one of the prominent critics of Romanian literature from the second half of the twentieth century. Unfortunately, the historic perspective that his volumes contain it has always missed from the exegetical interpretations. One of the myths that have been told about Cornel Regman was that he lacked the synthesis capacity. Therefore, this paper aims to show that his articles and studies, which regard the classics in a fresh, innovative perspective, his monographs about I. Creangă and I. Agârbiceanu, the critical diagnosis that subjected Budai-Deleanu's work during college, the two created anthologies of prose, his contribution at achieving The Universal Literature Lexicon in Budapest and – why not – the critical explorations of postwar literature, portray Cornel Regman as a literary historian with a clear contribution in this area.*

*Keywords: Cornel Regman, literary criticism, literary history, The Literary Circle from Sibiu*

Cornel Regman a fost – și rămâne în continuare – o figură critică inconfundabilă, dar și una dintre cele mai controversate prezențe din câmpul criticii românești postbelice. Printre primii care afirmă răspicat acest lucru este prietenul și colegul său, I. Negoțescu, care, în 1970, observa: „Cornel Regman nu este un critic literar iubit (întrebarea e dacă în general criticii pot fi iubiți); Cornel Regman este un critic literar urât de mulți scriitori; Cornel Regman trece, în ochii multora, drept un spirit acru și înăcrit, ba, ce e și mai interesant, Cornel Regman trece pentru unii drept un critic fad și plictisitor [...] dar nu puțin poeți, prozatori și critici se bucură, mai în ascuns sau mai pe față, când C. Regman «critică» pe câte un coleg); oricum însă, autorul Cronicii cronicii literare de la Tomis este un critic foarte citit (în orice caz de ceilalți critici și de scriitori, chiar și de confratele ce se consideră persecutat de C. Regman și, la rândul său, îl persecută mereu)”<sup>1</sup>.

În ciuda unei merituose activități critice, desfășurate pe o perioadă de aproape șase decenii, contribuția lui la fixarea veritabilei ierarhii de valori literare de după Al Doilea Război Mondial a rămas în continuare fără un ecou pe măsură. Exegeții „Cercului literar de la Sibiu” l-au amintit în lucrările lor mai mult ca excepția menită a confirma regula opțiunilor teoretico-filosofice ale cerchiștilor, iar colegii săi, reputați critici literari, au mizat totul pe aptitudinile expresive, lăsând în umbră – intenționat sau nu – viabilitatea judecăților de valoare. În plus, neînțelegerea activității profesionale din timpul realismului-socialist, care a fost privită mai mult prin prisma studiilor și articolelor deformate sociologic, a făcut ca în anii șaizeci – odată cu publicarea primului volum: *Confluente literare* (1966) – să aibă parte de o nedreaptă receptare, perpetuată prin severele clișee cu care este etichetat și astăzi: „detractor”, „dogmatic”, „moralizator”, „pozitivist”.

Cu toate acestea, în perioada anilor '50-'60, când orice încercare de circumscriere la valorile estetice era aspru amendată, criticul nu s-a sfiit să ia curajos atitudine. Studiind aspecte ale operei unor scriitori mai mult sau mai puțin „clasici”, el îi privește pe I. L. Caragiale, V. Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, T. Arghezi, Pompiliu Constantinescu, Perpessicius, Geo Bogza, George Bacovia, M. Eminescu, Pavel Dan, Marin Preda ș.a. din perspectiva promovării unui set imuabil de valori literare. Dezbaterrea unor probleme și autori

<sup>1</sup> I. Negoțescu, *Însemnări critice*, Editura Dacia, Cluj, 1970, p. 261.

canonici este, pentru Cornel Regman, o acțiune funciară de sfidare a pseudovalorilor promovate oficial, și de protest împotriva terenului „mișcător” pe care se construia literatura epocii. Multe dintre articole – cu erorile și beneficiile lor – sunt aplicații exacte la obiect, comentarii de substanță, conținând acel aer subversiv atât de căutat astăzi. Abordând la suprafață tematica „sociologică”, impusă de forurile politice, multe dintre cronici conțin în subtext exemplul adevăratelor valori literare, privite ierarhic.

Analizele intransigente și spiritul critic ascuțit care i-au făurit în timp o injustă reputație de cusurgiu nu lipsesc din comentariile anilor cincizeci. Îndrăzneala sa atinge climaxul când critică, sarcastic și tăios – în articolul *Poezii de dragoste* (1953) –, poezia nouă și pe cei mai „iubiți” poeți ai timpului: Eugen Frunză, Maria Banuș, Nina Cassian, Veronica Porumbacu. Alte două articole merită atenția exegeților, prin aceea că sunt de-a dreptul subversive: *Cei mai tineri poeți* și *Din etica eroului liric: despre... modestie*. Publicate în „Viața românească” (mai, iunie 1956), ele consemnează – imediat ce proletcultismul a putut fi criticat – efectele nocive ale înregimentării lirismului de substanță și înlocuirea lui cu fabricate paraliterare. Formula directă în care criticul se poziționează de partea artei autentice, opțiunea sa pentru conștiința artistică și individualitatea poetică, argumentele aduse în favoarea revirimentului lirismului, incriminarea abuzului de recuzită ideologică în numele realismului-socialist, au rămas – în mod paradoxal – fără ecou în sfera exegezei de ieri și de astăzi. (În schimb, nu le-au fost indiferente atunci forurilor diriguitoare și nici scriitorilor „oficiali”). Aceasta este încă o explicație a faptului că legat de numele lui Cornel Regman au circulat mai multe prejudecăți.

Una dintre ele este și critica „pedagogică” pe care exegeza românească i-a atribuit-o, în sens peiorativ, alături de un didacticism inoportun în literatură. E drept că punerea insistentă la punct – și chiar la colț – a tinerilor critici șaizeciști, cu care s-a aflat de câteva ori în conflict deschis, tonul muștrător și demonstrația meticuloasă până la a părea tipică, par să îl apropie pe Regman de prăfuita „dascăleală” de pension. Dar ironia, spiritul polemic, umorul, au prea puțin în comun (de nu chiar nimic) cu morga clasic-profesorală. Pedagogia sa critică nu are de-a face cu accepția ei tradițională, de didact în uniformă care predă binele și răul sau caută în operă „tema” și „ideea”, analizând literatura conform tiparului de manual. Dacă există, aceasta are la bază nevoia de modelare, acel rol maieutic, „moșirea” socratică a creației, rol pe care nu numai că și l-a asumat, dar i-a fost apreciat chiar de autorii comentați. Spirit dialectic, criticul purcede la un dialog deschis cu textul, căci critica este, în viziunea sa, un „gen prin excelență întrebător și deschis dezbatelor”<sup>2</sup> a cărei principală preocupare este „de a nu lăsa mediocritatea să iasă în față”<sup>3</sup>. În acest fel trebuie înțeleasă și cutezătoarea campanie de defrișare a spațiului cultural dusă de Cornel Regman la revista constănțeană „Tomis” din 1966 până în 1969 în numele stimulării creației autentice și al eliminării mediocrității. Articolele constănțene le va publica în volumul intitulat urmuzian *Cică niște cronicari...* (1970), care, în pagini de o susținută polemică, ajutat de calitățile de portretist ale autorului, servește perfect reprezentării unei tipologii a „moftologiei” specifice anilor ’60-’70.

Aplecat asupra literaturii în curs de formare, preocupat să întâmpine la zi valorile literare ce se nasc și să scoată la iveală, printr-o curiozitate participativ-iscoditoare, specificul

<sup>2</sup> Cornel Regman, *Dinspre „Cercul literar” spre „optzeciști”*, ed. cit., p. 268.

<sup>3</sup> Idem, *De la imperfect la mai puțin ca perfect*, Editura Eminescu, București, 1987, p. 243.

operelor comentate, el nu uită, în schimb, de selecție, de „examinarea grijulie a produselor” cu o atenție sporită „la reușitele excepționale ca și la momentele de slăbire a tonusului”<sup>4</sup> artistic. Rămânând o mărturie viabilă a *pulsului vremii*, a exagerărilor în literatură și critică, „suita” de articole constănțene, axate pe reducerea la absurd a gravelor și pletoricelor erori ale cronicarilor contemporani, mai tineri sau mai vârstnici, e, pentru Cornel Regman, metoda proprie (pe alocuri excesivă!) de a lua act de existență, de a fi părtaș la contemporaneitate. Or, raportarea istorică a criticului literar – prin selecția și ierarhizarea valorilor culturale – este, de la Călinescu încoace, un fapt la fel de firesc precum acela în care istoricul literar, căutând să-și alcătuiască scara de valori, apelează la judecăți de valoare specifice criticii literare.

Un aspect în continuare nevalorificat este însă chiar postura sa de istoric literar. Nici nu ar fi neapărată nevoie dacă avem în vedere că un critic autentic este implicit și un bun istoric literar. Numai că lipsa capacității de sinteză a fost încă un neadevăr care s-a spus despre Cornel Regman. Dacă ne luăm după cronicile cu care a fost întâmpinat volumul de debut – *Confluente literare* (1966) –, acestuia îi lipsește tocmai perspectiva istorică, iar cei care ajung să o pună în discuție o fac numai pentru a i-o refuza pe cea critică: „cred că în Cornel Regman se ascunde mai degrabă un istoric literar”<sup>5</sup>. Este evident că nu a aspirat la realizarea unei istorii propriu-zise a literaturii române și acest fapt l-a afirmat el însuși deschis: „nu m-a ispitit niciodată gândul de a ataca un astfel de proiect. De vină vor fi fiind și unele inaptitudini pe care mi le recunosc. În replică, socotesc că maniera mea aparent capricioasă de a «explora» materia [...] mă scutește de povara capitolelor de serviciu”<sup>6</sup>.

Totuși, articolele și studiile sale, care îi receptează pe clasici într-o perspectivă inovatoare (junimiști, scriitori ardeleni, prozatori ai satului, poeți, critici interbelici, chiar povestitori postbelici), monografiile despre Creangă și Agârbiceanu, edițiile critice realizate (din care le amintim pe cele dedicate lui: *Vasile Alecsandri*, *Pavel Dan*, *Junimea*, *Pompiliu Constantinescu*), antologiile de proză contemporană de mai târziu, și – mai ales – explorările critice care acoperă în întregime literatura postbelică, toate ni-l înfățișează în postura de istoric literar cu o contribuție marcantă în acest domeniu, dovedind totodată măsura aportului său la recuperarea și impunerea autorității criticii românești.

Pornirea intrinsecă de a face ordine în devălmășia faptelor literare ale vremii devine și mai evidentă în cele două antologii de proză scurtă alcătuite și prefăcute de Cornel Regman a căror republicare le-ar demonstra și astăzi valabilitatea: *Nuvela și povestirea românească contemporană (1944-1974)*, *Nuvela și povestirea românească în deceniul opt*. Nefiind doar „simple instrumente de lucru pentru istoricii literari”, cum remarcă Nicolae Manolescu<sup>7</sup>, sau banale culegeri antologice, ele dezvăluie o viziune critică particulară și se bazează pe inițiative născute din reflecții personale asupra literaturii („antologiile sunt niște manifeste”<sup>8</sup>).

Un episod important pentru priceperea cu care se folosește de perspectiva istorico-literară

<sup>4</sup> Idem, *Cică niște cronicari...*, Editura Eminescu, București, 1970, p. 68.

<sup>5</sup> M. Ungheanu, în „Gazeta literară”, nr. 17, 1968, p. 3.

<sup>6</sup> Cornel Regman, interviu cu Farkas Jenő, în *Ultime explorări critice*, Editura Atlas, București, 2000, p. 211.

<sup>7</sup> N. Manolescu, *Proza contemporană în antologie*, în „România literară”, noiembrie 1974, p. 9.

<sup>8</sup> Cornel Regman, în vol. *Dinspre „Cercul literar” spre „optzeciști”*, Editura Cartea Românească, București, 1997, p. 199.

este și colaborarea la realizarea Enciclopediei de Literatură Universală a Academiei din Ungaria (despre care publicul român știe puține lucruri, iar exegeza a ignorat-o complet). Datorită colaborării lui Cornel Regman la alcătuirea *Lexiconului* au fost prezentate după 1989, în afara graniței, informații unice despre literatura română, din țară și din exil, precum și despre revistele românești, anterioare apariției *Dicționarului scriitorilor români* care, în 1995, se afla, datorită marilor dificultăți de apariție, abia la primul volum (A-C). De-a lungul a șase ani, Cornel Regman scrie peste optzeci de fișe de dicționar despre scriitori și opere în volumul suplimentar al *Lexiconului*, și aduce la zi prezentarea literaturii române din volumele anterioare, eliminând lacune, completând lista operelor, referințele critice și distincțiile literare. Micro-portretele pe care le-a alcătuit unor poeți, prozatori ori critici și analizele pătrunzătoare ale operei acestora sunt, de asemenea, relevante pentru spiritul de sinteză, pentru experiența sa de istoric literar, dar și pentru viziunea analitic-interpretativă. Selecția atentă a scriitorilor, preocuparea de a impune literaturii criteriul estetic, ne îndreptățesc să întrevădem în micul „lexicon” încropit de critic, implicit, un canon postbelic.

Critica lui Cornel Regman acoperă toate evenimentele importante ale poeziei și prozei noastre din a doua jumătate a secolului al XX-lea, putând fi considerată un reper semnificativ al avaturilor literaturii din această perioadă. De la neomoderniști la optzeciști, de la cerchiști la nouăzeciști, mulți autori își găsesc loc, fiecare după talent și valoare, în oglinda sa critică.

Miza de la care pornește în **interpretarea prozei** este reușita pe cont propriu a unui adevărat caracter, victoria sa asupra slăbiciunilor și, prin aceasta, emanciparea din rândul aliniaților. Iar pentru exeget, în aceasta constă chiar valoarea operei, în capacitatea autorului de a expune un univers narativ original care dă seama implicit despre modalitățile artistice ale acestuia. Interesul cel mai mare i-l stârnește construcția, arhitectura (în speță, romanul) care îi oferă personajului libertatea de mișcare, posibilitatea de a-și dezvălui umanitatea. Acest fapt va explica de ce Agârbiceanu, deși eșuează în stil și compoziție, devine interesant prin tipologiile de personaje prezentate. Capacitatea de a crea *tipuri demonice* unice îl disting pe autor nu numai de reprezentanții „micului realism”, incapabili de a crea figuri originale, complexe, ci și de scriitorii sămănătoriști, preocupați de modelul arhetipal al vieții satului. Adecvarea perfectă a stilului la materia oferită este, dimpotrivă, calitatea de seamă a lui I. Creangă, care îl transformă într-un autentic prozator, distinct de simplii povestitori.

Literatura programatic „neserioasă” nu-i place criticului (o mai numește „răsfăț compozițional” sau „textualist”, „fandări” tot textualiste, „ebrietăți a jocurilor de-a textul”, „gimnastică de grup”). Nu pentru că nu i-ar sta în fire să fie simpatică, ci pentru că ține morțiș să se facă dezagreabilă prin programul său încăpățânat-experimental, interesat mai degrabă de suprafețele artei. Efectul e vizibil mai ales în proză, dar nu lipsește nici din poezie, iar formula în care Cornel Regman fixează reacțiile e memorabilă: „o seamă de «Colaje», «Secvențe» și chiar un «Topos» în manieră vesel-dezabuzată, dar prea puțin epice. Un fel de dadaism-teribilism-m.h.s.-ism [de la Mircea Horia Simionescu] constând în inventare de obiecte, titluri de opere, jocuri de cuvinte, membre fracturate de locuri comune, voci din off, replici, asociații livrești ce se încrucișează în aer ca niște spade și înlesnesc autorul să încropească textul așa-zicând în fața ochilor noștri, cam după sistemul acelor vânzători gureși puși să

facă demonstrația concretă a unui produs-minune, de obicei un curățător de pete”<sup>9</sup>. Reticența sa față de proza experimentală nu-l împiedică, însă, a se entuziasma în fața unor volume „simptomatice” pentru noua paradigmă epică, aparținând „Școlii de la Tîrgoviște”, lui Ștefan Bănulescu, lui Constantin Țoiu și, spre sfârșitul vieții, lui Mircea Cărtărescu (în special, referindu-se la *Levantul*).

În poezie, agreează diversitatea de stiluri și individualități lirice, încurajează formulele de expresie originale, neapărat adecvate substanței lirice, dar se dovedește neînduplecat cu poezia „versificatorie”, „schematic-logic organizată”, deposedată de lirism și de autenticitate. Chiar dacă nu a „descoperit” noi talente, a încercat să le pună în valoare pe cele existente la Șt. Aug. Doinaș (pe care îl apreciază drept cel mai împlinit poet postbelic), Radu Stanca, Geo Dumitrescu, Ana Blandiana, Ion Gheorghe, Marin Sorescu, Adrian Păunescu – pentru a-i menționa doar pe cei cărora le-a urmărit îndeaproape evoluția poetică. El nu contestă valoarea altor poeți remarcabili, însă criticul pariază pe „multilateralitate”, pe „varietate în unitate” și desfide poetica expresiei pure, nenoționale, al cărei singur referent să rămână limbajul.

Până la urmă, Cornel Regman rămâne un împătimit dascăl al cărților și autorilor acestora, un mentor critic pe cât de fidel și disciplinat pe atât de pasional, model de conduită lectorială, ale cărui texte au lăsat moștenire criticii literare românești și o admirabilă *lecție de ... morală*. Măcar pentru aceasta și pentru ușurința cu care și-a adecvat analizele obiectului literar, pentru calitatea indeneșabilă a expresiei și grija permanentă pentru formulele memorabile, pentru conștiințiozitatea exacerbată, temeinica seriozitate și neslăbită luciditate cu care a privit arta adevărată, Cornel Regman merită să fie considerat unul dintre criticii și istoricii literari de seamă care și-au dedicat sacerdoțiul critic decantării valorice a literaturii ultimelor timpuri.

### Bibliografie:

- Negoîtescu, I., *Însemnări critice*, Editura Dacia, Cluj, 1970  
 Regman, Cornel, *Agârbiceanu și demonii. Studiu de tipologie literară*, Editura Minerva, București, 1973  
 Idem, *Confluențe literare*, Editura pentru Literatură, București, 1966  
 Idem, *Cărți, autori, tendințe*, Editura pentru Literatură, București, 1968  
 Idem, *Cică niște cronicari...*, Editura Eminescu, București, 1970  
 Idem, *Colocvial*, Editura Eminescu, București, 1976  
 Idem, *De la imperfect la mai puțin ca perfect*, Editura Eminescu, București, 1987  
 Idem, *Dinspre „Cercul literar” spre „optzeciști”*, Editura Cartea Românească, București, 1997  
 Idem, *Explorări în actualitatea imediată*, Editura Eminescu, București, 1978  
 Idem, *Ion Creangă. O biografie a operei*, Editura Demiurgs, București, 1995  
 Idem, *Noi explorări critice*, Editura Eminescu, București, 1982  
 Idem, *Nu numai despre critici*, Editura Cartea Românească, București, 1990

<sup>9</sup> Idem, *Patru decenii de proză literară românească*, selecția textelor și ediție îngrijită de Ștefăniță Regman, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, p. 323.

\*\*\* *Nuvela și povestirea românească contemporană (1944 – 1974). Studiu introductiv, antologie, și bibliografie de Cornel Regman*, Editura Eminescu, București, 1974

\*\*\* *Nuvela și povestirea românească în deceniul opt. Antologie, introducere și aparat critic de Cornel Regman*, Editura Eminescu, București, 1983

\*\*\* *Patru decenii de proză literară românească*, selecția textelor și ediție îngrijită de Ștefăniță Regman, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004

Idem, *Ultime explorări critice*, Editura Atlas, București, 2000

#### **Articole și publicații:**

Manolescu, N., *Proza contemporană în antologie*, în „România literară”, noiembrie 1974, p.9.

Ungheanu, M., în „Gazeta literară”, nr. 17, 1968, p. 3.